

**ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ
ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

**I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 1395/1, донетом на седници одржаној дана **25. априла 2024. године**, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Јована Букумире** под насловом „Есејистика српског надреализма: Марко Ристић, Душан Матић и Оскар Давичо”, урађену под менторским руковођењем др **Предрага Бребановића**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: **Корнелије Квас**

Звање: **редовни професор**

Ужа научна област: **Наука о књижевности**

Датум избора у звање: **20. 2. 2019.**

Установа на којој је запослен: **Филолошки факултет Универзитета у Београду**

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: **Горан Коруновић**

Звање: **ванредни професор**

Ужа научна област: **Српска књижевност**

Датум избора у звање: **22. 12. 2022.**

Установа на којој је запослен: **Филолошки факултет Универзитета у Београду**

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: **Биљана Андоновски**

Звање: **виши научни сарадник**

Ужа научна област: **Наука о књижевности**

Датум избора у звање: **24. 4. 2023.**

Установа на којој је запослен: **Институт за књижевност и уметност у Београду**

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Јован (Миодраг) Букумира
Датум и место рођења:	23. 1. 1992. Краљево, Србија
Наслов мастер рада:	Ћанбатиста Вико и Ерих Ауербах: књижевност, филологија, историја
Датум одбране мастер рада:	30. 9. 2016.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Наука о књижевности

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. Jovan Bukumira, „Zenitista u čeljusti dijalektike: Micić i Ristić (via Krleža)“. *Sto godina časopisa Zenit = A hundred years of the Zenit magazine: 1921–1926–2021: zbornik radova = collection of essay*. Ur. Irina Subotić i Bojan Jović. Kragujevac: Galerija Rima; Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2021. 206–225.
2. Јован Букумира, „Турпитуда или делиријум једног пса“. *Модернизам и авангарда у југословенском контексту 1*. Ур. Биљана Андоновска, Томислав Брлек и Адријана Видић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021. 99–117.
3. Јован Букумира, „Југословенска есејистичка култура“. *Модернизам и авангарда у југословенском контексту 2*. Ур. Биљана Андоновска, Томислав Брлек и Адријана Видић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2022. 95–104.
4. Јован Букумира, „Од текста до дела: надреалистички есеј“. *Књижевна историја* 54, 178 (2022): 165–181.
5. Jovan Bukumira, „Heretical essays of Miroslav Krleža“. *Odradek* 8, 2 (2022): 119–158.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ЕСЕЈИСТИКА СРПСКОГ НАДРЕАЛИЗМА: МАРКО РИСТИЋ, ДУШАН МАТИЋ И ОСКАР ДАВИЧО

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У својој докторској дисертацији Јован Букумира теоријски, историјски и критички осветљава есејистичку продукцију водећих српских надреалиста: Марка Ристића (1902–1984), Душана Матића (1898–1980) и Оскара Давича (1909–1989).

Теоријски аспект кандидатовог истраживања обухватио је:

1. проблематику књижевних жанрова уопште;
2. аналитику есејистичке форме као такве;
3. уочавање и проучавање структурних и иних аналогичних између есеја као жанра и поетички појмљене авангарде;
4. образлагање концепта југословенске есејистичке културе као својеврсне књижевне, културне и политичке резултате креативних напора српских надреалиста.

Историјски аспект докторандовог рада подразумевао је:

1. стицање нових, потпунијих сазнања о дијахронијској динамици српског надреалистичког покрета у целини;
2. дескрипцију Ристићеве, Матићеве и Давичове креативне еволуције;
3. преиспитивање главних токова српске књижевне традиције 20. века;
4. њихово одмеравање у интертекстуалном и компаративном (европском) контексту.

Трећи, *критички* аспект Букумириног рада укључио је:

1. интерпретацију низа појединачних есејистичких творевина тројице аутора;
2. сагледавање функције коју је есејизам као начин мишљења и писања имао унутар Ристићевог, Матићевог и Давичовог књижевног опуса;
3. анализу полемичке и аутофикционалне димензије надреалистичке есејистике;
4. (пре)вредновање есејистичке и надреалистичке традиције српске књижевности.

Сврха овог исцрпног и скрупулозно спроведеног истраживања била је да се опишу и пропитају недовољно истражени, а уметнички и културно релевантни сегменти прошловековног књижевног наслеђа, те да се утврди њихово значење и значај. У фокусу докторандове пажње нашли су се пре свега они стваралачки доприноси који су у есејистичком домену остварени захваљујући продору авангардистичке, тачније надреалистичке поетике.

Успостављајући оквир свог истраживања, докторанд је – осим зналачког и пажљивог одабира корпуса примарне и секундарне грађе – кренуо од властите премисе по којој су ти доприноси одлучујуће обележени двоструко граничним карактером есеја као жанра. Са једне стране, есејистичко се изражавање смешта на размеђи књижевности, филозофије и науке; а са друге, надреализам је, попут свих других авангардистичких оријентација, почивао на настојању да се искорачи изван „уметности као институције“. Стога се есејистички жанр показао као идеално средство за реализацију надреалистичког пројекта интеграције живљења и писања, који је у себи садржавао снажну индивидуално-идеалистичку, али ништа мање и друштвено-утопистичку црту. На формалном је плану то пак довело не само до нелинеарног и асоцијативног стила, него и до препознатљиво надреалистичке перформативности есејистичког дискурса заснованог на театрализацији личног и колективног искуства.

Овако оцртан оквир омогућио је Јовану Букумири да надреалистичкој есејистици приђе на адекватан и плодносан начин, комбинујући – у духу најбољих херменутичких традиција – индуктивни и дедуктивни метод.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазна хипотеза истраживања које је резултирало дисертацијом „Есејистика српског надреализма: Марко Ристић, Душан Матић и Оскар Давичо“ тичала се суштинске повезаности есејистичког типа писања и авангардистички профилисане (анти)естетике.

Подједнако је важна и хипотеза по којој нам учовање есејистичких (и других сродних, нпр. дневничких или мемоарских) жанровских силница у делима тројице припадника београдске надреалистичке групе може помоћи у разумевању извесних континуитета унутар њихових опуса. Другим речима, да је есејистика надреалистима послужила као полигон стваралачког експериментисања чији су учинци видљиви и у њиховим фикционалим делима, као и у најшире схваћеном јавном деловању.

Одатле је у следећем кораку проистекла хипотеза да нас истраживање есејистичког писма српских надреалиста – поред осталог и због једне особене, инхерентно просветитељске димензије – води ка препознавању ширих и дубљих културалних континуитета и дисконтинуитета.

Најзад, истакнуто место у овом раду припада хипотези о историјској фундираности и херменеутичком потенцијалу синтетичког концепта којег је Јован Букумира именовано југословенском есејистичком културом.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Дисертација Јована Букумире састоји се из пет поглавља, библиографије и биографске белешке о аутору.

Уводно поглавље, под насловом „Од текста до дела: есеј и авангарда“ (стр. 1–64), чине три засебна одељка: „Невоље са жанром“, „Есеј и авангарда“ и „Југословенска есејистичка култура“.

Први од њих (стр. 1–38) доноси теоријски осврт, најпре на проблем жанра у начелу, а потом и на генолошке (истовремено садржајне и формалне) специфичности есеја или ти огледа као традиционалне књижевно-научне врсте. Полазећи од нарочитог статуса жанра у књижевној теорији (М. Бахтин, Н. Фрај, Ж. Женет, А. Фаулер), Букумира не само да не пристаје на „црно-белу слику о *enfants terribles* порицатељима жанра на једној и његовим *guardian angels* на супротној страни“, него – уважавајући тековине евидентног заокрета ка жанру у ововековним теоријским радовима – трага за „трећим путем“ (Ж-М. Шефер, Ж. Молино, Џ. Фроу). Након тога се усредсређује на сâм есејистички жанр, при чему од етимологије, преко историје, стиже и до разматрања различитих модуса есејистичког писања, да би аргументацију заокружио прегледом најзначајнијих теоријских одређења есеја, која су по његовом мишљењу понудили Терџ Лукач, Макс Бензе, Теодор Адорно и Михаил Епштејн. У закључном пододељку („Неколико југословенских 'есеја о есеју'“), аутор се концентрише на промишљања есејистике која су Јован Христић, Сретен Марић, Миливој Солар и Јовица Аћин изнели управо у форми есеја, и која сведоче о томе да се *per definitionem* ради о изразито ауторефлективном облику.

У другом одељку првог поглавља (стр. 39–55), Букумира – сходно најављеном, флексибилном генолошком приступу, заснованом на принципима тзв. кондиционалистичке поетике – установљава аналошку, штавише хомолошку везу између карактеристичних обележја есеја и основних поетолошких својстава авангарде. Узимајући упоредо у обзир како програмске надреалистичке списе (манифесте А. Бретона, али и низ колективних пројеката које је изнедрио српски надреализам), тако и канонске теорије надреализма и читаве авангарде (каква је она П. Биргера), он изводи закључак да „[н]адреалистичка есејистика стоји у знаку радикалне демократичности и импулса преосмишљене и у критичким потенцијалима обновљене просвећености“, као и да је та њена црта у потпуном складу с депрофесионализацијом и лаицизацијом којој она иначе тежи. Дотичним се укрштајем уистину могу објаснити како њен морализам, тако и њене препознатљиве технике попут *bricolage*-а, при чему у пододељцима „Позиција интелектуалца“ и „Фројдомарксизам“ Букумира сугерише и да је та есејистика теоријски и политички актуелна.

У трећем, синтетичком одељку првог поглавља (стр. 56–64), кандидат уводи концепт југословенске есејистичке културе, чију плаузибилност уверљиво илуструје на парадигматичним примерима *Енциклопедије Југославије* (1955–1971), коју је уредио Мирослав Крлежа; жанровски хибридног остварења *12 С* (1963–1967) Марка Ристића;

те самиздата којег је Бора Ћосић, као круну својих интермедијалних есејистичких варијација, насловио *Mixed media* (1970).

Друго, треће и четврто поглавље дисертације тематизују редом Ристићеву, Матићеву и Давичову есејистику.

Најопширније је поглавље посвећено Марку Ристићу (стр. 65–168). О томе да се докторанд суверено креће унутар једног од најкомплекснијих опуса српске књижевности говори и чињеница да је издвојио чак пет Ристићевих *тематских* есејистичких циклуса. Први од њих обједињује списе хроничарске нарави, какви су „Коментари“ (1924) или „Маргиналије“ (1929), и међу које спадају и неки од пишчевих најпознатијих есејистичких остварења, у распону од „Метафизике новинских вести“ (1927) до „Три мртва пјесника“ (1954). Други циклус чине програмски надреалистички текстови, али и књиге писане у коауторству са Кочом Поповићем (*Нацрт за једну феноменологију ирационалног*, 1931) и Ванетом Бором (*Анти-зид*, 1932). Наредни је циклус посвећен модернистичкој књижевности и протеже се од „Објаве поезије“ (1927) до „О модерном и о модернизму, опет“ (1957). Четврти, најобимнији циклус Ристићевих есеја посвећен је, како кандидат вели, „начелном односу између поезије/уметности и политике/идеологије“: језгро му творе прилози из тридесетих година прошлог века – од „Моралног и социјалног смисла поезије“ (1934), преко „Једног новог примера неразумевања дијалектике (А. В. С.)“ (1934), до „Сна и истине Дон Кихота“ (1939) – али у њега спадају и поратни прилози, какви су „Да мржње више не буде: одговор на одговор једног нашег 'Левантинца' Мирославу Крлежи“ (1952) или „Дијалог између Икса и Ипсилона о моралној и мисаоној кризи“ (1961). Коначно, у пети есејистички циклус сврстани су „јавно-дневнички“ чланци који су махом прештампани у Ристићевим књигама *Насер tiempo* (1964), *12 С* (1989) и *Сведок или саучесник* (1969).

Овако минуциозна класификација не значи, међутим, да Букумира губи из вида константе Ристићеве есејистике и целовитост опуса писца који је и сâм тврдио да све време исписује властита сабрана дела. Напротив, управо у овом поглављу се очитује да кандидат истовремено располаже двама наизглед супротстављеним умећима, од којих је једно аналитичко и манифестује се кроз праксу *close reading*, а друго синтетичко и изискује способност да се из властитог читалачког искуства изведу општији закључци. Потоњи се у конкретном случају односе на уникатну Ристићеву (филозофску) визију темпоралности; на спрегу марксизма са психоанализом; на нарочит спој приватног и јавног, то јест на „преплитање личне, документарне грађе с песничким референцама и књижевноисторијским разматрањима“; на препознатљиво ристићевску *књижевну политику*; на ништа мање препознатљив хумор; као и на, пре и после свега. иновативно полифону есејистичку списатељску технику. На самом крају, Букумира не пропушта да уочи и књижевнотеоријски набој „авангардне надестетике“, који је до изражаја дошао у текстовима попут „Преображења Даде – историја Литературе која није Историја литературе“, као и у доцнијем, вишедеценијском Ристићевом обрачуна са српским модернизмом.

Једнако је исцрпна и продорна анализа есејистике Душана Матића, која се износи у наредном поглављу доктората (стр. 169–192). Пратећи Матићев есејистички развој од младалачких текстова „Истина као конструкција“ (1921) и „О Фројдовој психоанализи“ (1922), преко програмских, каткада коауторских прилога из београдских надреалистичких публикација, Букумира ставља акценат на пишчеве касније *књиге* есеја: *Један вид француске књижевности* (1952), *Пропланак и ум* (1969), *Нова Анина балска хаљина* (1974), *Андре Бретон искоса* (1978), *Лажа и паралажа ноћи* (1980). При том је поглавито усмерен на мисаоно устројство Матићеве есејистике, коју надахнуто чита у филозофском кључу, призивајући не само Декарта, Паскала и Хегела, него и савремене филозофе у широком распону од Мишела Фукоа и Ричарда Рортија, до Алена Бадјуа, Славоја Жижека и Петера Слотердајка. Сходно бројним филозофемама за којима је посегнуо, кандидат анализу окончава тако што Матића назива „истинским надреалистичким есејистом-аскетом“.

У поглављу које је посветио есејистици Оскара Давича (стр. 169–226), Букумира се – иако указује на њено формално и тематско богатство – превасходно усредсређује на „два темељна есеја југословенске културе“, објављена под насловима *Поезија и отпори* (1952) и *Ритуали умирања језика* (1974). Наглашавајући „апсолутну модерност“ Давичовог сагледавања односа између уметности и стварности, демократичност, егалитарност и витализам његовог списатељско-мисаоног хабитуса, као и његов бескомпромисан одговор на питање о тенденцији у уметности, докторанд се задржава и на тензији „између аутентичне жеље песника за примарношћу и нужности постојања традиције“. Но, Давичова есејистика свој *telos* досеже у његовој јединственој, антрополошкој визији човека и језика, чије кључне компоненте (попут нпр. једног особеног, поетског доживљаја људске телесности) бивају стављене у епицентар ових анализа. Не занемарујући ни препознатљиво полемички карактер знатног дела Давичове есејистике, кандидат се осврнуо и на критике које је писац – већементно се залажући за „слободе левог маштања“ – изрицао на рачун „реализма“ и ждановизма с једне, односно национализма и повратка средњовековљу, с друге стране.

У последњем делу доктората („Закључак“, стр. 227–230) сажето су елаборирани резултати читавог истраживања. Инсистира се на томе да се есеј као хуманистичка тековина конституисао у особени *противжанр*, који као такав са авангардом дели „поетику оспоравања“ (А. Флакер). Због тога су надреалисти – као оспораватељи грађанског друштва и свих његових институција, а примарно институције уметности – у есејистичком дискурсу препознали најпогоднију форму књижевне и друштвене комуникације.

Напоследку, кандидат закључује да су српски надреалисти, захваљујући дугом дијакхронијском луку свог поетичко-политичког ангажмана, али и памћењу и трансформацији сопственог авангардног искуства, битно обогатили типологију есејистичког израза у домаћој књижевности. Једнако је важно Букумирино упућивање на есејистику београдских надреалиста као на канонску јединицу/корпус на мапи српске књижевности, како по заједничким тематско-проблемским фокусима (хегелијанизам, фројдомарксизам, моралистичко-просветитељски и мемоарски импулси), тако и по

сродној развојној линији, зависној од ширих социополитичких кретања. Есејистика се утврђује као главна „копча“ између њиховог авангардног и поставангардног деловања, а то значи и форма кроз коју су актуализовани сложени поетички заокрети – што је чини незаобилазним чиниоцем у бољем упознавању и веродостојнијем представљању динамике српске и југословенске књижевности и културе прошлог века.

Завршни део дисертације, под насловом „Литература и извори“ (стр. 231–238), садржи попис коришћених периодичних публикација, као и примарне и секундарне литературе.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Анализирајући опсежну грађу унутар једног углавном неистраженог проблемског подручја, кандидат је остварио значајне резултате у свакој од назначених сфера. У теоријској је доказао постојање бројних сагласја између есејистике и авангарде; у историјској је подробно образложио властиту дијахронијску визију српске књижевности; док у критичкој његова дисертација означава ревалоризацију и ново читање српског надреализма, који је пресудно допринео стабилизацији есеја у жанровском систему домаће књижевности.

Пажљиво читајући есеје тројице српских надреалиста унутар тако конструисаног контекста, кандидат не само да је пружио иновативно тумачење уже (дисциплинарно) одређеног предмета истраживања, него је предочио и своје шире (интердисциплинарне) увиде: културалне, социјалне и историјске.

Посебно ваља истаћи докторандову способност систематичног и прегледног излагања сопствених налаза.

Имајући све то у виду, са задовољством констатујемо да дисертација „Есејистика српског надреализма: Марко Ристић, Душан Матић и Оскар Давичо“ Јована Букумире представља изузетан научни и стручни допринос, који ће бити драгоцен за сва даља проучавања не само есејистике и надреализма, него и општих поетичких тенденција у српској књижевности, а потенцијално и изван ње.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Есејистика српског надреализма: Марко Ристић, Душан Матић и Оскар Давичо“ аутора Јована Букумире, констатовано је да утврђено подударане текста износи 1%.

Овај степен подударности последица је цитата, личних имена и библиографских података, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „**Есејистика српског надреализма: Марко Ристић, Душан Матић и Оскар Давичо**“ кандидата **Јована Букумире** оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „**Есејистика српског надреализма: Марко Ристић, Душан Матић и Оскар Давичо**“, коју је урадио кандидат Јован Букумира под менторством др **Предрага Бребановића** и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

У Београду,

14. маја 2024. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Корнелије Квас, редовни професор
председник Комисије

2. _____
др Горан Коруновић, ванредни професор
члан Комисије

3. _____
др Биљана Андоновски, виши научни сарадник
члан Комисије